

ბრანი ქავთარი

სტრაბონი და კოლხეთის ისტორიის ფრაგმენტები

კოლხეთის გამგებელი მოაფერნე

სტრაბონის „გეოგრაფიაში“ გადმოცემულია ძველი და ახალი წელთაღრიცხვის მიჯნაზე მცხოვრები განათლებული ადამიანისათვის ცნობილი (და უცნობი) სამყარო, რა თქმა უნდა, იმ დონით, რომელსაც იმდროინდელი მეცნიერება ფლობდა. თხზულებაში გამოკვეთილადანაჩვენები ძვ.წ. VI-I საუკუნეების ბერძნული ისტორიულ-გეოგრაფიული აზროვნების განვითარების გზა. ეს იყო ცივილიზაციის არნახული გამონათების საუკუნეები, რომლის შედეგადაც ბერძნებმა კაცობრიობის გარიჟრაჟიდან დაგროვებული ცოდნა მეცნიერებად გარდაქმნეს და გარემომცველი სამყაროს საიდუმლოებათა სიღრმეში წვდომა ხელშესახები გახადეს. ადამიანები გათავისუფლდნენ მითოლოგიური წარმოდგენების გავლენისაგან და ოლიმპოს მრისხანე ღმერთები ლიტერატურისა და ხელოვნების სამსახურში ჩააყენეს. კეთილხმოვანმა მუზებმა მშვენიერების სიყვარულით აანთეს ელინური სულიერება. ხელოვნების დარგების ობიექტი ძირითადად ადამიანი გახდა მისი სულიერი და ფიზიკური სილამაზით. გაფართოვდა ბერძენი მოაზროვნების თვალსაწიერი. გადალახეს უკიდევანო ზღვები, ბურუსით მოცული გარემო და გაბედულად შეაბიჯეს სიბრძნის ოკეანეში. ფარდა ჩამოხსნეს მნემოსინეს ჯიუტ სილამაზეს და წარსულის ფერფლად ქცევა ისტორიას არ დაანებეს.

დიდმა ბერძნულმა კოლონიზაციამ ერთ სივრცედ გააერთიანა ხმელთაშუა და შავი ზღვების სანაპიროებზე მცხოვრები ადამიანები. გაიზარდა შორეული ქვეყნებისა და ხალხების ისტორიითა და კულტურით დაინტერესება. განათლება გადაიქცა ღვთაებრივ წყალობად და თავისუფალი ადამიანის ამქვეყნიურ მოვალეობად (გა-

ნათლების უმთავრესი საზომი იყო ჰომეროსის პოემების ცოდნის დონე, „ჰომეროსმა აღზარდა ელადა“ — ასე აფასებდნენ ძველი ბერძნები გენიალური პოეტის როლს). ზღვაოსნებმა და მოახალშენებმა ხმელთაშუა და შავი ზღვები ელინური სამყაროს საზღვრებში მოაქციეს. ცოდნის შექმნის წყურვილით შეაღწიეს ეგვიპტე-ბაბილონის, ძველი ცივილიზაციის სხვა ქვეყნების ჩაკეტილ სივრცეებში და მათი რელიგიურ ისტორიული წარმოდგენები მეცნიერული კვლევის არეალში ჩართეს. დედამიწის აღწერების მომდევნო საფეხურზე ჩამოყალიბდა გეოგრაფიული და ისტორიული მეცნიერებები. ჩაისახა მოსაზრებები სიცოცხლის წარმოშობისა და მისი წყაროების შესახებ.

ბუნების საიდუმლოებათა სიღრმეში წვდომამ გაანათა ადამიანის გონება და საფუძვლად დაედო გიგანტურ ნახტომს, რომელიც ელინური სულიერი კულტურის კლასიკური სიმაღლის სახელითაა ცნობილი. აღნიშნულ ეპოქაში დაიბადა ბერძნული საოცრება. ქვეყნიერებას მოეკლინენ ღვთაებრივი ნიჭით დაჯილდოებული შემოქმედები, სწორუპოვარი გმირები და ტიტანები, ბრძენთა ბრძენები: სოკრატე, პლატონი, არისტოტელე; ყველა დროის უდიდესი ტრაგიკოსები: ესქილე, სოფოკლე, ევრიპიდე; პოლიტიკური აზროვნების მწვერვალები: სოლონი და პერიკლე, გენიალური ალექსანდრე დიდი; საოცრების შემქმნელი ფიდაისი და ორატორული ხელოვნების ქურუმი დემოსთენე, ისტორიის „მამა“ ჰეროდოტე და მისი მომდევნო თაობა (თუკიდიდე, ქსენოფონტი) და სხვა მრავალი. აღნიშნულმა ეპოქამ საუკუნეებს დაუტოვა ელინური ხუროთმოძღვრების გვირგვინი, ათენის აკროპოლისი. გასათვალისწინებელია ისიც, რომ ბერძენ შემოქმედთა ქმნილებების მხოლოდ ნაწილია მოღწეული.

ლიტერატურამ, ფილოსოფიამ, ისტორიამ, პოლიტიკურმა აზროვნებამ, ხელოვნებამ (ხუროთმოძღვრება, ქანდაკება) განვითარების უმაღლეს საფეხურს მიაღწია. თეატრალური წარმოდგენები განათლებული ელინის ყოველდღიური ცხოვრების თანამგზავრი გახდა. მკურნალობის საუკუნოვანი ტრადიციები ჰიპოკრატემ (მედიცინის მამამ) მეცნიერებად გარდაქმნა. კლასიკური ეპოქის ამაღლებული ქმნილებები, ნაშენები და ნაქანდაკები, დღესაც ადამიანური ფანტაზიის სრულყოფის მწვერვალზე დგანან (ჩვენს თემას ცოტათი წინ გაეუსწრებ და ვიტყვი, ცოდნის ამ დიდი საგანძურის მემკვიდრე და გამგრძელებელი იყო სახელოვანი გეოგრაფ-ისტორიკოსი სტრაბონი). ამ საოცრად მაღალი გემოვნებით აღბეჭდილმა ხელოვნებამ არ უნდა შეგვიქმნას შთაბეჭდილება, თითქოს ელინების ცხოვრება მი-

წიერი საზრუნავისაგან თავისუფალი იყო და მათი ყოველდღიურობა ჰელიკონის ბაღებში დროსტარებით შემოიფარგლებოდა.

შრომამ, განსაკუთრებით გონებრივმა, ელადა ხმელთაშუა ზღვის ეკონომიკური ცხოვრების ცენტრად, ხოლო ქალაქი ათენი მსოფლიოს ულამაზეს ქალაქად აქცია. მოხდა თავისუფალ ადამიანთა უფლებრივი გათანაბრება. სოლონის რეფორმებმა საფუძველი ჩაუყარა მონათმფლობელური დემოკრატიის ძირითად პრინციპებს. კანონები იცავდნენ თავისუფალი ადამიანების ხელშეუხებლობას. ბერძენ-სპარსელთა ომებში გამარჯვებამ ათენს ელადის პოლიტიკური ცხოვრების ჰეგემონობა მოუტანა და, რაც მთავარია, ელინური სამყაროს კულტურისა და განათლების ცენტრად აქცია. ათენისაკენ ისწრაფოდნენ მოაზროვნე ადამიანები, რათა მოეპოვებინათ საერთო ელინური აღიარება. მოწესრიგდა კანონმდებლობა და პოლისის მართვა-გამგეობის სისტემა.

ბერძნებმა გამოიგონეს მმართველობის იდეალური ფორმა — დემოკრატია, თავისუფალ ადამიანთა უფლებრივი თანასწორობა (მონები საზოგადოების წევრებად არ განიხილებოდნენ). დემოკრატიული ათენის პოლიტიკური მოღვაწეები ამყობდნენ იმით, რომ მათი კანონებით პიროვნებამ მოიპოვა თავისუფლება. მაგრამ ეს ეხებოდა მხოლოდ სრულუფლებიან მოქალაქეს (ათენის მოქალაქეობის მიღება ძალიან ძნელი იყო). უზარმაზარ სიბრძნეს დაუფლებული და საკაცობრიო იდეების კვლევაში ჩაფლული განათლებული ბერძნები მთელი სერიოზულობით ამტკიცებდნენ თავიანთ რჩეულობას (ანალოგიური განვიადებული დამოკიდებულება ჩვეულებრივი მოვლენა იყო ძველი ამოსავლეთის თითქმის ყველა ხალხისათვის), ხოლო დედამიწის დანარჩენ მკვიდრებს, კულტურული დონის მიუხედავად, ბარბაროსებს უწოდებდნენ. პანელინური იდეები ბატონობდა ალექსანდრე დიდის იმპერიაში, თუმცა იგი არ ეთანხმებოდა ადამიანების რჩეულებად და ბარბაროსებად დაყოფას.

სამსაუკუნოვანი ელინიზმი ბერძნული გენიის მოკრძალებული გაგრძელება იყო, რომელმაც არსებობა რომაული მახვილის ქვეშ დაასრულა. აღნიშნულ საუკუნეებში მოხდა ელინების გიგანტური აღმასვლაც (კულტურული და პოლიტიკური ბატონობა მსოფლიოზე) და დაცემაც. ალექსანდრე მაკედონელის იმპერიაში ელინებმა გადალახეს პოლისური ჩაკეტილობის საზღვრები და მსოფლიოს მოქალაქეები (კოსმოპოლიტები) გახდნენ. ძველი აღმოსავლეთის კულტურული სამყარო მათ სულიერ კონტროლს დაექვემდებარა, რამაც ახალ სი-

მალღეს ჩაუყარა საფუძველი. საუკუნეთა სიღრმეში დაგროვებული ცოდნის უკვდავყოფით ბერძნებმა დაიმკვიდრეს კაცობრიობის მასწავლებლების სახელი, დანერგეს ახალი სუნთქვა ცივილიზაციის ისტორიაში, ისინი იყვნენ ძველი მსოფლიოს მეცნიერული და მხატვრული აზროვნების კანონმდებლები, კულტურისა და განათლების მედროშენი, ოლიმპოდან ცეცხლის მომტაცებლები და ადამიანების გზის გამნათებლები (შეიძლება არ არის რეალობიდან შორს მტკიცება იმის შესახებ, რომ ქართული სიტყვა ბრძენი, ბერძენის შეკუმშული ფორმა იყოს). ეს დიდი ტრადიციები მემკვიდრეობით გადადიოდა საუკუნიდან საუკუნეზე. სინათლე კაშკაშებდა წარსულის მოგონებებში.

დამოუკიდებლობას მოკლებული ელადა აგრძელებდა კულტურული მსოფლიოს სათავეში დგომას და ამ ფაქტს გამარჯვებული რომაელებიც აღიარებდნენ და ეამაყებოდნენ, რომ მათი მოწაფეები იყვნენ. ათასწლეულთა მიჯნაზე ელინთა დიდების ციკლი დამთავრდა, ადრინდელი უნივერსალობა დაიკარგა და თანდათან ჩრდილისკენ გადაიხარა. ამის მიუხედავად, რომაელებისათვის საბერძნეთი კულტურისა და განათლების იდეალურ სკოლად და სიბრძნის კერად რჩებოდა. გაფერმკრთალებული ელვარება ძველი ინერციით ინარჩუნებდა სახელს და დიდებას, საოცრებათა ეპოქა ფრთებს კეცავდა, ასპარეზს უთმობდა თავისი კულტურის ჩრდილში ამოზრდილ მგლის „ნაშიერებს.“ ეთხოვებოდა ხსოვნაში გადასულ ამალღებულ დღეებს. ელინური სიმაღლის ერთერთი უკანასკნელი წარმომადგენელი იყო რომაული პერიოდის დიდი ბერძენი, მცირე აზიელი სტრაბონი (ძვ.წ. 64/63 — ახ.წ. 23/24), რომლის შემოქმედებაში გედის სიმღერის დარად, როგორც გამოსათხოვარი აკორდი, გაიელვა მრავლისმცოდნეობის ძველბერძნულმა აღმაფრენამ. ეს შესავალი იმის საილუსტრაციოდ დაეურთეთ, რომ გვეჩვენებინა ის საფუძველი, რომლის მემკვიდრეც იყო სტრაბონი, როგორც მეცნიერი და წინამორბედების დიდ საქმეთა გამგრძელებელი, სწავლული ისტორიკოსი და გეოგრაფი.

სტრაბონი დაიბადა მცირე აზიის ქალაქ ამასიაში. ამასია პონტოს სამეფოს შემადგენლობაში შედიოდა. მისი ოჯახი წარჩინებულთა წრეს ეკუთვნოდა, წინაპრები ახლოს იდგნენ და დიდი გავლენით სარგებლობდნენ მითრიდატიდების კარზე. რაც შეეხება სტრაბონს, რომელსაც ცხოვრება რომაულ პერიოდში მოუწია, მან პოლიტიკური მოღვაწეობის ნაცვლად, მეცნიერული საქმიანობა აირჩია (თუ თანამედროვე ტერმინოლოგიით ვიმსჯელებთ, მსოფლიო სახელიც მოიხვეჭა) და ამ გზით მარადისობაში დაუმკვიდრა ადგილი ძველ ბერძნულ

გეოგრაფიას. მისი დამსახურებაა ორი ათასი წლის წინათ მესხიერებაში შერჩენილი გარდასულ დღეთა მოგონებების დაფიქსირება და ისიც, რომ უამრავ ადამიანთა ნაღვაწი დრო-ჟამის მტვერმა არ დაფარა.

სტრაბონი აღიზარდა „მითრიდატული ომების“ მონაწილეთა გარემოცვაში (იგი დაიბადა ამ დიდი ომის უკანასკნელ წელს). მისი თანამედროვენი იყვნენ აღმოსავლეთისა და დასავლეთის სამკვდროსასიცოცხლოდ დაპირისპირებული გმირები და ანტიგმირები. ანტიკური სამყაროს ისტორიაში ცნობილია, რომ ერთ-ერთი ხანგრძლივი და სისხლისმღვრელი ომის (თუ ომების) გამჩაღებელი იყო ელინისტური აღმოსავლეთის უკანასკნელი გმირი, პონტოს სახელოვანი მეფე მითრიდატე ევპატორი. სტრაბონის უახლოესი წინაპრები მითრიდატულ ომებში მონაწილეობდნენ. პონტო დაეცა. რომაული ბატონობა მითრიდატეს გარემოცვას მკაცრად გაუსწორდა. გადარჩენილებმა ადრინდელი პრივილეგიები დაკარგეს. სტრაბონის მშობლებსაც შეეხებოდა დამარცხების სუსხი, მაგრამ ეკონომიკური მდგომარეობის გარკვეული დონე მაინც შეუნარჩუნებიათ და შვილისთვის კარგი განათლება მიუციათ. სტრაბონს უსწავლია იმ დროისათვის ცნობილ საგანმანათლებლო ცენტრებში. შეძენილი ცოდნის სიღრმე შესანიშნავად ჩანს მეცნიერული ცოდნით დატვირთულ „გეოგრაფიაში“.

სტრაბონი იყო ისტორიკოსი და გეოგრაფოსი. ცნობილია მისი ისტორიული თხზულების სახელწოდება — „საისტორიო ჩანაწერები“. ვარაუდობენ, რომ ნაშრომი მოიცავდა პერიოდს კართაგენის დანგრევიდან, ძვ.წ. 146 წლიდან ძვ.წ. 27 წლამდე. ამ უზარმაზარი თხზულებიდან მოღწეულია მხოლოდ რამდენიმე უმნიშვნელო ფრაგმენტი. თუ გავითვალისწინებთ „გეოგრაფიის“ მოცულობას, რომელიც 17 წიგნისაგან შედგება, გასაგებია, რამდენად ვრცელი იქნებოდა „საისტორიო ჩანაწერები“, რომელიც 47 წიგნს მოიცავდა. სამეცნიერო ლიტერატურაში მიუთითებენ, რომ სტრაბონის „საისტორიო ჩანაწერები“ წარმოადგენდა პოლიბიოსის „მსოფლიო ისტორიის“ გაგრძელებას. მიჩნეულია, რომ ფრაგმენტების სიმცირის გამო (19 უმნიშვნელო ფრაგმენტი) თხზულების ღირსებაზე ან ნაკლებ რაიმე არსებითის თქმა შეუძლებელია.

სტრაბონის შემოქმედებიდან სრული სახით მოღწეულია „გეოგრაფია“, ძველი სამყაროს გეოგრაფიული ცოდნის ნამდვილი ენციკლოპედია, რომელმაც მის ავტორს „გეოგრაფიის მამის“ სახელი დაუმიკვიდრა. სტრაბონი მოგვითხრობს იმ დროისათვის ცნობილ ქვეყნებსა და ხალხებზე, გადმოგვცემს ბერძნული მეცნიერების მი-

დწევებს გარემომცველი სამყაროს აგებულებასა და ბუნებაზე. „გეოგრაფიის“ ცენტრში დგას ელადა, ყველა დანარჩენი განხილულია მასთან მიმართებაში, ამის გამო, თხზულება განსაკუთრებით საყურადღებო ინფორმაციებს გვაწვდის ხმელთაშუა ზღვის აუზისა და მცირე აზიის გეოგრაფიული რუკის შესახებ. სტრაბონი ერატოსთენეზე დაყრდნობით აღიარებდა დედამიწის სფეროსებრიობას. იმდროინდელი ცოდნის გათვალისწინებით, დაინტერესებული იყო ზღვებისა და ოკეანეების მოქცევისა და მიქცევის თეორიით, ემხრობოდა ჰიპოთეზას ჰერაკლესის სევტების (გიბრალტარის) დასავლეთით უზარმაზარი მატერიკის არსებობის შესახებ, მსჯელობდა უცნობი ან ნაკლებად ცნობილი ქვეყნების ადგილმდებარეობასა და მოსახლეობაზე და სხვ. გეოგრაფიის წინაშე დასმული ამოცანა სტრაბონმა შესანიშნავად შეასრულა და საუკუნეებს შემოუნახა დედამიწის აღწერის პირველი სრულყოფილი დოკუმენტი (ანტიკური ეპოქიდან მსგავსი შინაარსის ნაშრომი ჩვენამდე მოღწეული არ არის). სტრაბონის „გეოგრაფია“, თანამედროვე ტერმინოლოგიით თუ ვიმსჯელებთ, არის პასპორტი მთელი რიგი ქვეყნებისა და ხალხებისათვის.

„გეოგრაფია“ ყურადღებას იმსახურებს იმ კუთხითაც, რომ ავტორს მრავალ საკითხთან დაკავშირებით დაცული აქვს ადრინდელ სწავლულთა ნაზრევი. ნაშრომში ფართოდ ფიგურირებს გამოყენებული ლიტერატურა, კამათი იმ ავტორებთან, რომელთა ინფორმაციები საეჭვოდ მიაჩნდა. კამათი ზოგჯერ მკაცრი კრიტიკის სახით არის წარმართული. დასახელებული ლიტერატურიდან სტრაბონი ყველაზე სანდო და შეუმცდარ ავტორად თვლიდა ჰომეროსს. რაც შეეხება „ისტორიის მამას“ ჰეროდოტეს, ბევრ საკითხში არ ეთანხმებოდა და აკრიტიკებდა, თუმცა კრიტიკა ხშირად გადაჭარბებული იყო. „გეოგრაფიაში“ დიდი ადგილი აქვს დათმობილი ეფორეს, ერატოსთენეს, არტემიდორეს, პოლიბიოსს, პოსიდონიოსს და სხვ. სტრაბონის ყურადღების ცენტრში ძირითადად ბერძენი ავტორები იდგნენ.

მიუხედავად იმისა, რომ რომის იმპერიის პერიოდის მწერალი იყო, რომაული ლიტერატურით ნაკლებად სარგებლობდა. მიზეზად დასახელებულია ლათინური ენის არასაკმარისი ცოდნა (ეს ნაკლი არ იყო შემთხვევითი და ბერძნულ მწერლობაში იშვიათობას არ წარმოადგენდა. მაგალითისათვის საკმარისია დავასახელოთ „პარალელური ბიოგრაფიების“ ცნობილი ავტორი პლუტარქე, რომელიც გარკვევით წერდა, რომ ლათინურს სუსტად ფლობდა. ამ ფაქტს თავისი გამართლება ჰქონდა. განათლებული რომაელებისათვის საყალბეულო იყო

ბერძნულის ცოდნა. ბერძნები „ბარბაროსული“ ლათინურისადმი დიდ დანტერესებას არ იჩენდნენ, რადგან დამპყრობლებთან ურთიერთობას მშობლიური ენის მეშვეობითაც კარგად ახერხებდნენ). სტრაბონი თავის თანამედროვე რომაელ მწერლებს საკმაოდ მოკრძალებულად ახსენებდა, გამონაკლისს წარმოადგენს იულიუს კეისარის „კომენტარები გალებთან ომის შესახებ“. მეტ-ნაკლები სისრულით იყენებდა სხვა რომაელ ავტორებსაც. მეცნიერებაში მითითებულია, რომ სტრაბონს რომაელ სწავლულებზე არ ჰქონდა მაღალი წარმოდგენა (ალბათ, გენიალური კეისარი ამ შემთხვევაში გამონაკლისად უნდა ჩაითვალოს).

სტრაბონის „გეოგრაფიიდან“ ჩანს, რომ იგი საფუძვლიანად იცნობდა წინამორბედი ბერძენი გეოგრაფოსებისა და ისტორიკოსების ნაშრომებს (დასახელებული ჰყავს ავტორები, რომელთა თხზულებები მოღწეული არ არის და „გეოგრაფიის“ დამსახურებაა მათი ფრაგმენტების არსებობა). სტრაბონი, არსებული ლიტერატურის გარდა, დიდ როლს ანიჭებდა საკუთარი თვალით ნანახს. ამ მიზნით ბევრს მოგზაურობდა შორეულ ქვეყნებში. მითითებული აქვს, დედამიწის რომელ ნაწილში იმოგზაურა. ჩამონათვალი საკმაოდ ვრცელია: აღმოსავლეთით სომხეთი, დასავლეთით სარდინია, ჩრდილოთით ევქსინის პონტო — სამხრეთით ეთიოპია. იგი სიამაყით აღნიშნავს, არცერთ გეოგრაფოსს იმდენი ქვეყანა არ აქვს მოვლილი, რამდენიც მას (გეოგრაფია, X1.V, 11).

სტრაბონის თხრობა არ არის გადატვირთული. იგი გაურბის სახელწოდებების მშრალ გადმოცემას. გეოგრაფიულ აღწერებთან ერთად, საინტერესოდ გვიყვება უცნობი ქვეყნებისა და ქალაქების ღირსშესანიშნაობათა შესახებ. საინტერესოა იმის ხაზგასმა, რომ გეოგრაფიული აღწერების გვერდით სერიოზული ცნობებია დაცული ცალკეული ხალხების წარმომავლობაზე, რელიგიურ წარმოდგენებზე, სოციალ-ეკონომიკურ მდგომარეობაზე და პოლიტიკურ წყობაზე. ამ ღირსებათა გამო „გეოგრაფია“ ძველი მსოფლიოს ისტორიის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს წყაროს წარმოადგენს.

სტრაბონის აზრით, გეოგრაფია, როგორც ყველა სხვა მეცნიერება, განეკუთვნება ფილოსოფიის სფეროს. იგი განმარტავს, რა სარგებლობის მოტანა შეუძლია გეოგრაფიას — ცნობებს, როგორც სახელმწიფო მოღვაწეებზე, ისე მეცნიერებაზე ციური მოვლენების, ხმელეთისა და ზღვის ცხოველების, მცენარეების და სხვათა შესახებ, „გეოგრაფიის სარგებლიანობა გულისხმობს, რომ გეოგრაფოსი, აგრეთვე, ფილოსოფოსიც უნდა იყოს, რომელმაც თავი მიუძღვნა

ცხოვრების ხელოვნების, ე.ი. ბედნიერების შესწავლას“ (გეოგრაფია, I, I, 1). „გეოგრაფიაში“ ხაზგასმულია წინამორბედ მეცნიერთა, როგორც ღირსებები, ისე ნაკლოვანი მხარეები. მთელ რიგ საკითხებთან დაკავშირებით, გაკეთებული აქვს მკაცრი შენიშვნები. მაგალითად, იგი არ ეთანხმება კოლხებისა და ეგვიპტელების ნათესაობის დასამტკიცებელ საბუთად იმის მოტანას, რომ ორივე ხალხში სელის ქსოვილის წარმოება იყო გავრცელებული (მხედველობაში ჰყავდა ჰეროდოტე, რომელიც დარწმუნებული იყო ეგვიპტელებისა და კოლხების საერთო წარმომავლობაში. იხ. ჰეროდოტე, II, 104-105).

სტრაბონისათვის დიდ ავტორიტეტს წარმოადგენდა პოლიბიოსი, მაგრამ ხშირად უნდობლობას უცხადებს მის ცნობებსაც (განსაკუთრებით რომისა და ესპანელი ტომების ურთიერთობათა შესახებ). სტრაბონმა გაასწორა ძველ ავტორებთან დაცული ანაქრონიზმი ალექსანდრე მაკედონელის კავკასიაში ლაშქრობის შესახებ და აღნიშნა, რომ ასეთ ფაქტს ადგილი არ ჰქონია. სტრაბონს განზრახული ჰქონდა მეცნიერებაში არსებული სადავო საკითხების დალაგება, მაგრამ ზოგჯერ თვითონაც ვერ აღწევდა თავს სერიოზულ გადახრებს. „გეოგრაფიაში“ დაცული ბევრი ინფორმაცია სხვა ავტორებთან არ გვხვდება. ამ კუთხით ნაშრომი უძვირფასეს წყაროს წარმოადგენს ახალი წელთაღრიცხვის პირველი ათასწლეულის დასაწყისში მცხოვრები ხალხების კულტურული დონისა და საერთაშორისო ურთიერთობების ამსახველი მასალების სიმრავლით.

ჩვენთვის განსაკუთრებით საინტერესოა ძველი საქართველოს, კოლხეთისა და იბერიის გეოგრაფიულ აღწერებში ჩართული წმინდა ისტორიული შინაარსის გადახვევები, რომლებიც სულ სხვა სურათს გვიხატავენ ჩვენი წარსულის შორეულსა და უცნობ ეპოქებზე. სტრაბონის თხზულებაში არის ადგილები, სადაც გეოგრაფია გვერდზეა გაწეული და წინა პლანზე გამოდის თხრობა სულ სხვა შინაარსის ამბებზე. ამგვარი მოსაზრების დამადასტურებლად უნდა მივიჩნიოთ ვრცელი მსჯელობა საკუთარი წინაპრების, მითრიდატიდების კარისკაცების საქმიანობაზე და მათ როლზე პონტოს ისტორიაში. ამ არაგეოგრაფიულმა ჩანართმა სტრაბონის წინაშე დასვა საკითხის გაგრძელების აუცილებლობა. მან თავისი ნათესავის, ევპატორის დიდმოხელე მოაფერნეს დამსახურების წარმოჩენის სურვილით, „გეოგრაფიაში“ ჩასვა არაგეოგრაფიული ეპიზოდი (რაც შეეხება კოლხეთის გეოგრაფიას, მისი სურათი ჩვეულებრივ სტილია წარმოდგენილი), კოლხეთის ისტორიიდან. სტრაბონი, როგორც

აღწერილი მოვლენის თანამედროვე, გვაწვდის სანდო ცნობებს იმის შესახებ, რომ ჩვენი სამშობლო ორი ათასი წლის წინათაც ძლიერ სახელმწიფოთა აგრესიის ობიექტს წარმოადგენდა.

სტრატონი ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში კარგად არის ცნობილი. მისი ცნობები საქართველოს შესახებ თარგმნილია ქართულად და გამოცემულია შესაბამისი კომენტარებით (თ. ყაუხჩიშვილი, სტრატონის გეოგრაფია. ცნობები საქართველოს შესახებ, თბ., 1957). სტრატონი ფართოდ ფიგურირებს ძველი კოლხეთისა და იბერიის მკვლევართა ნაშრომებში. სტატიის მიზანია „გეოგრაფიის მამის“ თხზულებაში დაცული ფრაგმენტის საფუძველზე ვაჩვენოთ მითრიდატე ევპატორის სატრაპის, მოაფერნეს როლი და „გაელვება“ კოლხეთის ისტორიაში, როგორც „მეგობარი“ მრისხანე დამპყრობელის, გამგებლისა თუ „მეფისნაცვლისა“. „გეოგრაფიაში“ ვრცელი მსჯელობაა მოაფერნეს წარმომავლობასა და იმ სანათესავო ხაზზე, რომლიდანაც მომდინარეობდა თვით სტრატონის გენეალოგიაც. შეიძლება გადაჭარბებულად მოგვეჩვენოს, მაგრამ სასურველად მიგვაჩნია გადმოვცეთ ის პატივისცემა, რომელსაც დიდი გეოგრაფი თავისი ნათესავებისადმი იჩენდა და მათ მცირე დამსახურებასაც კი არ ტოვებდა უყურადღებოდ. მათ შორის იყო მოაფერნე, პონტოს პოლიტიკური ცხოვრების თვალსაჩინო ფიგურა.

სტრატონი უფრო დიდ სიმპათიას დედის წინაპრებისადმი ავლენდა, ჩანს, მათ პონტოს წინაშე გაწეულ ღვაწლს დიდად აფასებდა და მათი შთამომავლობა ეამაყებოდა. ამ სახელოვან წინაპართა გენეალოგიის ფუძემდებლად დასახელებული ჰყავს თავისი პაპის პაპა დორილაოსი, სამხედრო ხელოვნებაში განსწავლული პიროვნება, რომელსაც იგი ტაქტიკოსის კოგნომენით მოიხსენიებს. სტრატონი წერს, დორილაოსი იყო პონტოს მეფის (იგულისხმება მითრიდატე V ევერგეტე, 150-131 წწ.) უახლოესი კარისკაცი და მნიშვნელოვან დავალებათა შემსრულებელი. ხშირად იგზავნებოდა მეზობელ ქვეყნებში მოქირავნეთა შესაგროვებლად (გეოგრაფია, X.IV, 10). ერთ-ერთი მორიგი მივლინების დროს, როცა იგი კუნძულ კრეტაზე იმყოფებოდა, ატყდა ომი კნოსელებსა და გორტინელებს შორის. კნოსის ხელისუფლებამ სტუმრად მყოფ დორილაოსს, როგორც გამოცდილ სტრატეგოსს, სთხოვა, სათავეში ჩადგომოდა მათ ლაშქარს. დორილაოსმა თხოვნა დააკმაყოფილა. მისი სარდლობით კნოსელებმა გორტინელები დაამარცხეს. მოპოვებული გამარჯვების სანაცვლოდ კნოსელებისაგან დიდი ჯილდო მიიღო. ამ დროს, დორილაოსმა

შეიტყო, რომ პონტოში ტრაგედია დატრიალდა. მეფე მითრიდატე ევერგეტი შეთქმულებმა მოკლეს (შეთქმულების ზუსტი თარიღია ძვ.წ. 131 წელი), ხელისუფლება გადაეცა მის ქვრივსა და შვილებს. პონტოში მომხდარმა ამბავმა დორილაოსი იძულებული გახადა, უარი ეთქვა სამშობლოში დაბრუნებაზე. იგი საცხოვრებლად დარჩა კნოსში და დაოჯახდა. შეეძინა ორი ვაჟი — ლაგეტი და სტრატარხი (სტრაბონი წერს, ღრმად მოხუცებულ სტრატარხს მეც მოვესწარიო) და ერთი ქალი. დორილაოს ტაქტიკოსი გარდაიცვალა კრეტაზე. მისი ძის, ლაგეტის ასული იყო სტრაბონის დედის ბებია.

სტრაბონი აგრძელებს თხრობას. დორილაოს ტაქტიკოსის ძმა ფილეტერი ცხოვრობდა პონტოში. მას ჰყავდა ვაჟი, დორილაოსი. რომელიც იყო მითრიდატე ევპატორის თანატოლი. ისინი ბავშვობიდან ერთად იზრდებოდნენ და ახლო მეგობრებიც იყვნენ. მეფე დიდი სითბოთი ეპყრობოდა დორილაოსსა და მის ნათესავებს. მითრიდატემ შესთავაზა თავის მეგობარს, კნოსში მცხოვრები დორილაოს ტაქტიკოსის შთამომავლები მოეწვია პონტოში. დორილაოსის შვილებმა მეფის სურვილი დააკმაყოფილეს, სამშობლოში დაბრუნდნენ და ევპატორის სამსახურში ჩადგნენ. მეფის მეგობარი დორილაოსი იყო სანათესაოს მფარველი და გზის მაჩვენებელი. საგვარეულოს მეთაურს ევპატორის კარზე ეკავა მაღალი თანამდებობები, რომელთაგან განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი იყო ქურუმობა კომანაში. მაგრამ მიღწეული დიდების შენარჩუნება ბოლომდე ვერ შეძლო. რომთან ომის დროს, საკმაოდ ბუნდოვანი ბრალდებით, იგი ამხილეს რომაელთა მხარეზე გადასვლის მცდელობაში და დასაჯეს (გეოგრაფია, XII.III,33).

სტრაბონის სიტყვებით, ვიდრე ბედი წყალობდა დორილაოსს, ბედნიერად ცხოვრობდნენ მისი ნათესავებიც, მაგრამ თავს დატეხილი უბედურების შემდეგ ისინი დიდ გაჭირვებაში ჩაცვივდნენ. რამდენად სამართლიანი იყო ევპატორის განაჩენი ძნელი სათქმელია, მაგრამ ფაქტია, რომ დორილაოსის ნათესავებიც რისხვას ვერ აიცილებდნენ (თუმცა ევპატორის რისხვა მაღლე ჩამქრალა და შერისხული დორილაოსის ნათესავი დორილაოს ტაქტიკოსის შთამომავალი მოაფერნე, კოლხეთის გამგებლად გაუმწესებია).

სტრაბონი, მითრიდატეს მეგობარ დორილაოსს ქებით მოიხსენიებს, მაგრამ სხვა ავტორების ცნობებით, საკმაოდ მდარე სტრატეგოსი ყოფილა. პლუტარქე სულას ბიოგრაფიაში წერს, პირველი მითრიდატეული ომის დროს საბერძნეთში შეჭრილი არმია, რომელსაც არქელაოსი სარდლობდა, რომაელებმა უკიდურესად შეავიწროვეს. მი-

თრიდატემ მდგომარეობის გამოსასწორებლად ახალი არმია გაგზავნა (80 ათასი მეომარი) დორილაოსის სარდლობით. დორილაოსმა საოცრად წინდაუხედავად განალაგა ლაშქარი, ნაჩქარევად შეება რომის ლეგიონებს და დამარცხდა. მომხდარ ფაქტთან დაკავშირებით, პლუტარქეს მოაქვს რომის არმიის მხედართმთავრის კორნელიუს სულას შეფასება, რომლის თანახმადაც, დორილაოსი სამხედრო ხელოვნებაში ჩაუხედავი იყო და გონიერებით არქელაოსს ვერ შეედრებოდა. დორილაოსის 80 ათასიანი არმიის სწრაფ განადგურებას აღნიშნავს „მითრიდატული ომების“ ავტორი აპიანეც (მითრ.99). როგორც ჩანს, დორილაოსი მოხერხებული კარისკაცი იყო, მაგრამ სამხედრო ხელოვნებას სუსტად ფლობდა. ამ რეალობის შესახებ სტრატონი დუმს, მაგრამ დაუფარავად მოგვითხრობენ პლუტარქე და აპიანე.

სტრატონი დორილაოსის სიკვდილის მიზეზად რომაელების მხარეზე გადასვლის მცდელობას ასახელებს. არსებობს დორილაოსის დაღუპვის განსხვავებული ვერსია. ლუკულუსის ბიოგრაფიაში პლუტარქე გვაუწყებს, რომის არმიას ალყაში ჰქონდა მოქცეული ქალაქი ამისოსი. ამ დროს მითრიდატე ქალაქ კაბერასთან იდგა. რომის მთავარსარდალმა ამისოსის ალყის გაგრძელება მურენას დაავალა, თვითონ კი მითრიდატეს წინააღმდეგ გაემართა. ბრძოლა რომაელთა გამარჯვებით დამთავრდა. დამარცხებულმა მითრიდატემ გადაწყვიტა სამხედრო ბანაკის დატოვება. ვიდრე ბანაკი აიშლებოდა, „მეფის კარისკაცებმა მშვიდად დაიწყეს ბანაკიდან პირადი ქონების გატანა, მაგრამ სხვებს ამის ნებას არ აძლევდნენ. ბანაკის გასასვლელთან ძალდატანებით მირეკილი მეომრები მეტისმეტად განრისხდნენ და წინამძღოლთა ქონების დატაცებასა და მათი პატრონების ხოცვას შეუდგნენ, სარდალი დორილაე მხოლოდ და მხოლოდ იმიტომ მოკლეს, რომ ტანთ ძოწის კაბა ემოსა“ (პლუტარქე, ლუკულუსი, 17).

პლუტარქეს თხრობას დამაჯერებლობა აკლია, შეუძლებელია, რომ ასეთ მარტივ სიტუაციაში დაღუპულიყო მრავალ ხიფათგამოვლილი და ინტრიგებში გამოწრთობილი დორილაოსი, თანაც არაფრისმთქმელი მიზეზის გამო. სტრატონის ცნობის რეალობას ამყარებს ინფორმაცია იმის შესახებ, რაოდენ მკაცრი ანგარიშსწორება განიცადეს დორილაოსის მახლობელმა ადამიანებმა. ყოველივე ამის გათვალისწინებით, სტრატონის ცნობა ეჭვს არ იწვევს. მას არ აერეოდა თავის ნათესავებზე დატეხილი უბედურების გამომწვევი მიზეზი, რომლის სუსხი მთელ საგვარეულოს მისწვდა.

სტრატონი შედეგებით აფასებდა მოვლენებს და დაუფარავად

აღიარებდა, რომ მის ნათესავთა ნაწილი რომაელების წინააღმდეგ ბრძოლას შეეწირა, მაგრამ მათ შორის იყვნენ ისეთებიც, რომლებიც ჯილდოს იმედით მოწინააღმდეგის მხარეზე გადადიოდნენ. სტრაბონი მორიდების გარეშე აცხადებს, რომ მისმა პაპამ (მამის მხრიდან, სახელს არ ახსენებს) უღალატა მეფეს, მაგრამ სანაცვლოდ ვერაფერი მიიღო, რომის ახალმა მთავარსარდალმა მის მოქმედებას ნდობა არ გამოუცხადა და ხელცარიელი დარჩა.

სტრაბონის მონათხრობში ნათლად ჩანს მის წინაპართა თავგანწირული ბრძოლაც და ღალატიც. „გეოგრაფიაში“ ხაზგასმულია, რომ ისინი აქტიურად იყვნენ ჩართულნი პონტოს სამეფოს, როგორც აღზვევაში, ისე დაცემაში. მითრიდატული ომების მონაწილეები სტრაბონის თანამედროვენი იყვნენ (მას ურთიერთობა ჰქონდა, როგორც თანამემამულე ბერძნებთან, ისე რომაელებთან). ამის გამო მთელი რიგი საკითხებისა შეეძლო დაეზუსტებინა ომის უშუალო მონაწილეებთან. მოესმინა განსხვავებული მოსაზრებები და რაც მთავარია, გაეთვალისწინებინა საოჯახო ტრადიციაში დაცული გადმოცემები.

პონტოს სამეფოს წინაშე თავისი საგვარეულოს დამსახურების სრულად წარმოჩენის განზრახვამ სტრაბონის ყურადღების არეალში მოაქცია კოლხეთი და შემოგვინახა ისეთი ფაქტები, რომელსაც სხვა ავტორები არ შეხებიან. იგი შესანიშნავად იცნობდა ელინურ სამყაროსთან გარკვეული კუთხით დაკავშირებული ქვეყნების როგორც ისტორიას, ისე მითოლოგიას. კოლხეთი და მითი არგონავტების ლაშქრობის შესახებ ბერძნული ლიტერატურისა და ხელოვნების პოპულარული თემა იყო. მითში ისტორიკოსები და მწერლები, მაღალმხატვრული ფერების სიუხვის მიუხედავად, ფანტასტიკური გარემოს დაძლევას არ ცდილობდნენ და კოლხეთი ლეგენდების საკუთრებად რჩებოდა. სტრაბონი სულ სხვა თვალთ კითხულობდა მითსაც და ისტორიასაც, მის მიერ აღწერილი კოლხეთი არის რეალური, ისეთი, როგორც იყო ძვ.წ. პირველ საუკუნეში.

სტრაბონი კოლხეთის შესახებ თხრობას მითით იწყებს, მაგრამ გამიჯნული აქვს რეალური ისტორიისაგან. იგი წერს, „რამდენად სახელგანთქმული იყო ეს ქვეყანა ძველად, გვიჩვენებენ მითები, რომლებიც მოვითხრობენ, თუმცა ბუნდოვანი ფორმით, იასონის ლაშქრობაზე, რომელმაც მიადწია მიდიამდე, და კიდევ უფრო ადრინდელ ფრიქსეს ლაშქრობაზე“. მითრიდატე ევპატორის ეპოქამდე, მითების მომდევნო მეფე-მემკვიდრეები ფლობდნენ ქვეყანას დაყოფილს „სკეპტუხიებად“, მაგრამ მათი კეთილდღეობა იყო მცირე. როდესაც მი-

თრიდატე ევპატორის ხელისუფლება მნიშვნელოვნად გაძლიერდა, ქვეყანა დაქვემდებარა მის ბატონობას. მეფე მუდმივად გზავნიდა ვინმეს „მეგობრებიდან“ „მოადგილის“ ან „გამგებლის“ ხარისხით. ამ მმართველთა რიცხვში იყო მოაფერნე — დედაჩემის ბიძა მამის მხრიდან (ეს არის კოლხეთთან მოაფერნეს დამაკავშირებელი ერთადერთი წერილობითი ცნობა — გ.ქ.) მეფე ამ ქვეყნიდან ყველაზე მეტად ღებულობდა დახმარებას თავისი ფლოტის აღსაჭურვად“ (გეოგრაფია, X,II,18). ამ ინფორმაციას სტრაბონი ამთავრებს კიდევ უფრო საინტერესო ცნობებით, „მითრიდატეს ძლიერების დაცემის შემდეგ მთელი მისი სახელმწიფო დაიშალა და დანაწილდა მრავალ მმართველთა შორის. ბოლოს კოლხეთს დაეუფლა პოლემონი, ამ უკანასკნელის სიკვდილის შემდეგ მართავდა მისი მეუღლე პითოდორიდა, რომელიც იყო კოლხების და ქალაქების ტრაპეზუნტისა და ფარნაკიის მეფე“ (გეოგრაფია, X,I.11,18).

სტრაბონის ლაკონიური თხრობა კოლხეთის ისტორიის მრავალ საიდუმლოს ჰფენს შუქს. იგი გვაუწყებს, რომ მითრიდატე ევპატორამდე კოლხეთი დაყოფილი იყო სეპტუხიებად, მაგრამ დამოუკიდებელ ქვეყანას წარმოადგენდა. პონტოს შემადგენლობაში მოქცევის შემდეგ, უნდა ვივარაუდოთ, რომ მოხდებოდა სეპტუხიებად დაყოფილი მცირე ერთეულების ძლიერ დამპყრობელზე დაქვემდებარება და გაერთიანება, ამაზე მეტყველებს დამაჯერებელი მტკიცება, ევპატორი კოლხეთის ბედს საკუთარი სურვილების შესაბამისად განაგებდაო.

კოლხეთისადმი პონტოს მეფის განსაკუთრებული ყურადღების მაუწყებელია „გეოგრაფიაში“ დაცული კიდევ ერთი ცნობა, რომელიც გვაუწყებს, მითრიდატე კოლხეთისა და მისი მიმდებარე ქვეყნების მიუვალ მთებში აგებდა სიმაგრეებს, სადაც ინახავდა თავისი სიმდიდრის ღიდ ნაწილს (XII,III,28). ეს მინიშნება მიგვაჩნია განსაკუთრებული მნიშვნელობის ფაქტორად, რომელიც ზრდიდა კოლხეთის როლს. კოლხეთი, როგორც პონტოსთან ახლოს მდებარე ქვეყანა, აღნიშნული ფუნქციითაც მეტ ყურადღებას და საიმედოდ დაცვას მოითხოვდა. ამ ინფორმაციის გათვალისწინებით, კოლხეთის „მეფისნაცვალს“ ორმაგი უფლებამოსილება ეკისრებოდა, იგი იყო დამორჩილებულ მხარეში საიმპერიო რეჟიმის განმახორციელებელი და, რაც მთავარია, სახელმწიფოს ძლიერების საყრდენის, სამეფო საგანძურის მცველი. ეს ორმაგი დატვირთვა აფართოვებდა, როგორც კოლხეთის, ისე მისი გამგებლის მნიშვნელობას. ცხადია, ასეთ სა-

პასუხიმიგებლო თანამდებობას შემთხვევითი და საეჭვო რეპუტაციის პირი ვერ დაიკავებდა. ამდენად კოლხეთის „მეფისნაცვლობის“ მაღალ იერარქიას, პონტოს მეფის ხაზინადრობაც უნდა დაემატოს. ამ საკითხებში სტრაბონი კარგად იყო გარკვეული, რადგან ურთიერთობა ჰქონდა პონტოს პოლიტიკურ ცხოვრებაში ჩართულ ადამიანებთან. ინფორმატორებად მრავლად ეყოლებოდნენ სისხლის წვიმებს გადარჩენილი ნათესავები, რომლებსაც კარგად ემახსოვრებოდათ მოაფერნე და მისი საქმიანობა.

პონტოსა და კოლხეთის ურთიერთობების გასარკვევად „გეოგრაფიაში“ გაერთიანებულია მწიგნობრული და მონათხრობი ნაკადი. სტრაბონისათვის კოლხეთი არ იყო „ტერა ინკოგნიტა“, მაგრამ ბოლომდე მაინც არ ხსნის ფარდას და მოკლე ინფორმაციების მოწოდებით კმაყოფილდება.

კოლხეთში პონტოს გაბატონების თარიღი უცნობია. სტრაბონი ამ ფაქტით არ დაინტერესებულა. ძველი მსოფლიოს ისტორიიდან ცნობილია, რომ ძვ.წ. II საუკუნის მიწურულს რომის აზიურ პოლიტიკას წინ აღუდგა პონტოს მეფე მითრიდატე VI ევპატორი. მხოლოდ მას ეყო გამბედაობა იარაღი აღემართა მსოფლიოზე ბატონობის პრეტენზიით შეპყრობილ რომაელებზე. პონტო-რომის სამი ომი (პირველი 89-85, მეორე 83-81, მესამე 74-64) მითრიდატე ევპატორის დამარცხებით დამთავრდა. გამარჯვებულმა რომაელებმა პონტოსთან ერთად მისი მოკავშირეების ტერიტორიებიც დალაშქრეს. მითრიდატემ ბრძოლის ველი მიატოვა და თავს გაქცევით უშველა.

მცირე აზია რომაელების ხელში გადავიდა. მითრიდატიდების დინასტიამ არსებობა შეწყვიტა.

როდის უნდა დაეპყრო მითრიდატეს კოლხეთი? ამ ფაქტს მიახლოებითაც კი, არცერთი წყარო არ მიუთითებს, რაც ვარაუდების გამოთქმის შესაძლებლობას ზრდის. სადავო არ არის, რომ ელინისტური ეპოქის უთვალსაჩინოესი პოლიტიკური და სამხედრო მოღვაწე მითრიდატე ევპატორი, რომთან ომს ნაჩქარევად არ დაიწყებდა. იგი არ დაუშვებდა ევქსინის პონტოს სანაპიროებზე დამოუკიდებელი პოლიტიკური ერთეულების არსებობას. ცნობილია მხოლოდ ბოსფორის სამეფოს დაპყრობის წელი (ძვ.წ. 107 წელი). უნდა ვივარაუდოთ, რომ კოლხეთის დაპყრობაც მომდევნო ხანებში, მითრიდატული ომების დაწყებამდე მოხდებოდა, რადგან ნიჭიერი სტრატეგოსი ზურგში არ დატოვებდა გაურკვეველი პოლიტიკური ორიენტაციის მქონე კოლხების დამოუკიდებლად არსებობას. ამავე

დროს, ფართო მასშტაბის საომარ სამზადისს ზუსტად ესაჭიროებოდა ის ნედლეული, რომლის ჩამონათვალიც აღნუსხული აქვს სტრაბონს. იმდროინდელი საერთაშორისო მდგომარეობის გათვალისწინებით, კოლხეთის დაპყრობა პირველ მითრიდატულ ომამდე (ძვ.წ. 89-85) უნდა დაემთავრებინა. ომის დროს პონტოს მეფის ყურადღება მხოლოდ დასავლეთზე იყო მიჯაჭვული და პარალელური სამხედრო ოპერაციები წარმოება შეუძლებელი იქნებოდა.

ძვ.წ. I საუკუნის დასაწყისში პონტოს მეფე იმდენად მყარად გრძნობდა თავს დაპყრობილ ქვეყანაში (კოლხეთში), რომ ნებისმიერ დროს შეეძლო მის გამგებლად სასურველი პიროვნება დაენიშნა (ეს ფაქტი დადასტურებულია სტრაბონთან და აპიანესთან).

კოლხეთის გამგებლობა თუ „მეფისნაცვლობა“ წარმოადგენდა მითრიდატეს ერთგულ „მეგობართა“ ჯილდოს დამსახურებისათვის. კოლხეთის გამგებლობა იმდენად საპატიოდ ითვლებოდა, რომ მასში სამეფო ოჯახის წევრებიც კი ერთვებოდნენ. „მითრიდატული ომების“ ავტორს აპიანეს დაცული აქვს მეტად საინტერესო ცნობა, რომლის თანახმადაც, პირველი ომის დამთავრების შემდეგ კორნელიუს სულამ აზია დატოვა და რომში დაბრუნდა. დამარცხებული ევპატორი კი ბრძოლებს აგრძელებდა კოლხეთსა და ბოსფორში. აპიანეს ინფორმაცია რეალური ფაქტის ამსახველია. ომში პონტოს დამარცხება დაპყრობილ ქვეყნებში იმედის სხივს ანთებდა და დაიწყებოდა განმათავისუფლებელი მოძრაობა. ვიდრე ომი მიმდინარეობდა, აჯანყებულები დაუბრკოლებლად იმოქმედებდნენ, რადგან დარდანის ზავამდე (ძვ.წ. 85 წლის შემოდგომა) პონტოს მეფე ვერ შეძლებდა განდგომილი ბოსფორელებისა და კოლხების წინააღმდეგ გალაშქრებას. დაიდო თუ არა ზავი, მითრიდატე შეუდგა იმპერიის ომამდელ საზღვრებში აღდგენას. ამ ინფორმაციის ავტორის აპიანეს გადმოცემით, კოლხებთან საქმე ბრძოლამდე არ მისულა და მოლაპარაკებით დამთავრებულა. კოლხებს აღუთქვამთ მორჩილება, თუ ევპატორი მეფედ თავის ძეს მითრიდატეს დაუნიშნავდა. ევპატორმა აჯანყებულთა თხოვნა დააკმაყოფილა და თავისი ვაჟი მეფედ დაამტკიცა. მაგრამ მითრიდატეს მეფობა კოლხეთში ხანმოკლე აღმოჩნდა. ევპატორმა ეჭვი შეიტანა შვილის კეთილსინდისიერებაში, მას აჯანყებულ კოლხებთან ფარული კავშირი დააბრალა, გაიწვია პონტოში, „დაადო ოქროს ბორკილები და მოკლე ხანში სიკვდილით დასაჯა“ (აპიანე, მითრიდატული ომები, 64). რა კავშირი არსებობდა კოლხებსა და მითრიდატე მცირეს შორის, აპიანე ამის თაობაზე არაფერს გვაუწყებს. არ არის გამორიცხული, რომ მამის რისხვა კოლხთა მეფეს უსაფუძ-

ვლოდაც დატყდომოდა თავს, რადგან მსგავსი ქმედებანი მითრიდატე ევპატორისათვის უცხო არ იყო (ელინისტური ეპოქის სისხლიან ტირანთა შორის ევპატორი გამოირჩეოდა თავისი სისასტიკით. ანტიკური ავტორების მოწმობით, მისი ბრძანებით გამოესალმნენ წუთისოფელს დედა, ძმა, დები, შვილები, ნათესავები, უახლოესი მეგობრები (მათ შორის იყო სტრაბონის ნათესავი დორილაოსი). ამდენად, კოლხეთის მეფედ ნაკურთხი შვილის სიკვდილით დასჯა ერთი მორიგი მრისხანების შედეგადაც შეიძლება ჩაითვალოს).

მითრიდატე ევპატორის დროებითი თავშესაფარი კოლხეთი გახდა. პომპეუსისაგან დევნილი აქ შეჩერდა და ზურგის დაცვა უერთგულეს ქვეშევრდომს ოლთაკეს, დანდარიების ბარბაროსული ტომის ბელადს (დანდარიები მეოტიდის ტბის სანაპიროზე ცხოვრობდნენ) დაავალა (პლუტარქე, ლუკულუსი, 16). ეს ის ოლთაკეა, რომელიც კოლხების მბრძანებლის რანგში, როგორც ტყვე ამშვენებდა პომპეუსის ტრიუმფს (აპიანე, მითრ. 117).¹

სტრაბონი კოლხეთის გამგებელთა სიმრავლეს ადასტურებს, მაგრამ სახელით მხოლოდ მოაფერნეს მოიხსენიებს.

ჩვენი ვარაუდით, მითრიდატე მცირეს ტრაგიკული აღსასრულის შემდეგ უნდა გამხდარიყო კოლხეთის გამგებლობა ევპატორის რჩეულ „მეგობართა“ მიზანი. ერთგული კარისკაცების გამგებლებად დანიშვნაში კარგად ჩანს, რაოდენ დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა ევპატორი კოლხეთს, ეჭვის გამო საკუთარი შვილიც კი არ დაინდო. რაც შეეხება მოაფერნეს, მან ბოლომდე უერთგულა მითრიდატეს. მეფის ბედი გაიზიარაო, წერს სტრაბონი. ეს ხაზგასმა მეტყველებს იმაზე, რომ მოაფერნე დაიღუპა ბოსფორში. იქ, სადაც შვილის დალატით იმედგადაწურული ევპატორი წუთისოფელს საკუთარი ნებით გამოეთხოვა. მოაფერნეს მოღვაწეობიდან მხოლოდ ის არის ცნობილი, რომ იგი მითრიდატეს „მეგობარი“ იყო და ამის გამო გახდა დაპყრობილი ქვეყნის გამგებელი. რას აკეთებდა, ან როგორ მართავდა იგი კოლხეთს, სტრაბონი არაფერს გვაუწყებს. ფაქტია, მოაფერნე მითრიდატე ევპატორის პოლიტიკის შესაფერისი სიმკაცრით იხელმძღვანელებდა განდგომისაკენ მიდრეკილი კოლხების მიმართ.

გასათვალისწინებელია, კოლხეთი, როგორც ნაკლებ საიმედო ქვეყანა, განსაკუთრებულ ყურადღებას მოითხოვდა. ამას უნდა დაემატოს რომაელთა გამარჯვებებით გამოწვეული შიში იმისა, რომ

¹ ოლთაკეს შესახებ ვრცლად იხ. გ. ქავთარია, ოლთაკე - კოლხეთის „მეფე“. გაზ. საქართველოს რესპუბლიკა, 20 მარტი, 2010 წ.

არ მომხდარიყო ახალი ფრონტის გახსნა. არ არის აგრეთვე გამორიცხული ისიც, რომ კოლხეთის სამხედრო პოტენციალი დასუსტებული იქნებოდა, რადგან რჩეული მეომრები გაწვეულნი იქნებოდნენ ევპატორის არმიაში. ადგილზე დარჩენილები სიმციროს გამო განმათავისუფლებელი ომის დაწყებას ვერ გაბედავდნენ (ისიც არ უნდა დავივიწყოთ, პონტოს არმიაში მყოფ კოლხებს მძევლების ფუნქციაც ექნებოდათ დაკისრებული). ეს ფაქტორი უნდა მივიჩნიოთ იმის მიზეზად, რომ ლუკულუსისა და პომპეუსის წარმატებულ ლაშქრობათა დროს, კოლხები მშვიდად იყვნენ.

მთავარი მაინც იყო განსაკუთრებული ერთგულებით და სიმკაცრით გამორჩეული პირების გამწესება კოლხეთის გამგებლებად. ისინი, როგორც მეფის საიმედო სატრაპები ღირსეულად შეასრულებდნენ დაკისრებულ მოვალეობას და განდგომის მცდელობას ჩანასახშივე ადკვეთდნენ. მოაფერნე კოლხთა საკეთილდღეოდ არ იყო მოვლინებული, მას ევალებოდა ადგილობრივ მკვიდრებზე მონობის უღლის დამძიმება და ბორკილების მოჭერა (ამას ემატებოდა, აგრეთვე, უმთავრესი მოვალეობა — სამეფო ხაზინის დაცვა, რადგან მცირე აზიაში არსებულ განმთსაცავებზე რომაელებს ადვილად მიუწვდებოდათ ხელი და ლუკულუსის ლეგიონების მიერ დატაცებულიც იქნა). სტრაბონის ნათესავი მოაფერნე, მეფის იმდენად ერთგული იყო, რომ განძიც საიმედოდ დაიცვა და არც განადგურებული მითრიდატე მიატოვა და მასთან ერთად გააგრძელა ბოსფორისაკენ მიმავალი გზა. პონტოს დიდებისათვის მებრძოლი მოაფერნე ბოლომდე მეფის გვერდით იდგა.²

პანტიკაპეიონში დატრიალებული ტრაგედიის მხილველი, მამის მოღალატე ფარნაკეს ბრძანებით დაასრულებდა წუთისოფელს მას შემდეგ, რაც მისმა მიწიერმა მეუფემ, მითრიდატე ევპატორმა საკუთარ სიცოცხლეს განაჩენი გამოუტანა. კოლხეთის ყოფილ გამგებელს შეემლო ნანგრევებიდან თავის დაღწევა და რომაელთა მხარეზე გადასვლა, მაგრამ სამშობლოს არ უღალატა და შერცხვენილ სიცოცხლეს სიკვდილი ამჯობინა.

ალბათ, ამ უდრეკელობამ შთააგონა სტრაბონს, დავიწყებისთვის არ მიეცა მისი სახელი. კოლხეთის პოლიტიკური სტატუსი სტრაბონს მითრიდატიდების დინასტიის დაცემის შემდეგაც არ დაუტოვებია უყუ-

² „მითრიდატეს გარს ეხვია მისებრ თავანწირულ მებრძოლ-მოღვაწეთა მთელი წყება... პირველწვაროებმა მოგვაწოდეს მითრიდატეს საქმის გამცემ-მოღალატეთა სახელები, მაგრამ არ შემოგვინახეს ერთგულთა და თავდადებულთა სახელები“ (გ.გონალიშვილი, მითრიდატე პონტოელი, 1962, გვ.383).

რადლებოდ. ამ შემთხვევაში ჩვენს წინაშე კვლავ დგას არა გეოგრაფი, არამედ ისტორიკოსი. იგი წერს, გამარჯვებულმა რომმა კოლხეთი გადასცა პონტოს მეფე პოლემონსა და მის მემკვიდრეებს. მბრძანებლის შეცვლამ ვერ დაიცვა ჩვენი სამშობლო და მოკლე ხანში მტარვალთა ახალი აგრესიის ობიექტი გახდა. სტრაბონი ეპილოგის სახით ურთავს მითრიდატე ევპატორის მოღალატე ძის, ბოსფორის მეფე ფარნაკესა და მითრიდატე პერგამოსელის ლაშქრობებს, რომლებმაც კოლხეთის ქალაქები ნანგრევებად აქციეს.

მოაფერნე სტრაბონის ნათესავი რომ არ ყოფილიყო, იგი კოლხეთის ისტორიით არც დაინტერესდებოდა (დაკმაყოფილდებოდა მხოლოდ გეოგრაფიული აღწერით), როგორც არ დაინტერესებულა ამ ქვეყნის სხვა გამგებლების სახელებით. მოაფერნეს გმირული თავდადების ჩვენების სურვილმა დავიწყებას გამოსტაცა ჩვენი ისტორიის რამდენიმე ფრაგმენტი, რომელშიც კოლხეთი ძლიერი მეზობლის გვირგვინის მსახურად არის გამოყვანილი. ასეთი იყო ჩვენი ქვეყნის წარსული და საუბედუროდ ასეთია დღესაც.

მინაწერი

მოაფერნესადმი სტრაბონის პატივისცემამ შემოგვინახა კოლხეთის ისტორიის თითქოს უმნიშვნელო ფურცელი, მაგრამ მასში შესანიშნავად ჩანს ჩვენი მამულის მარადიული და განუკურნებელი სატკივარი. დიდმა გეოგრაფმა და ისტორიკოსმა, მსოფლიოს ოცი საუკუნის წინათ აუწყა, რომ კოლხეთის ბედს უცხო ტომელები განიკითხავდნენ და ჩვენი სამშობლო ძლიერ სახელმწიფოთა სათარეშო ასპარეზად იყო გადაქცეული (დღევანდელი საქართველო უკეთეს მდგომარეობაში იმყოფება? მაშინაც იქნებოდნენ სულმდაბალი ვერცხლის მოყვარულნი, რომლებიც საქვეყნო ინტერესების საზიანოდ, სიამოვნებით გადადიოდნენ მტრის ბანაკში და საყვლეთ ნორმას იათმაგებდნენ „პატრიოტი“ ნაციონალების მსგავსად). საუკუნეები გაფრინდნენ. მტრები მიდიოდნენ და მოდიოდნენ. მტრულადაც და მოკეთის ნიღბითაც. თუმცა ორივე შემთხვევაში, მტერი მტერია. მტერი კეთილი არ არსებობს (თუ არ გავითვალისწინებთ ბრიყვთა თვალის ასახვევად გამიზნულ თვალმაქცურ შემფოთებებს). მტრის გამოცნობას გონიერება და წარსულის ცოდნა სჭირდება. ისტორია ცხოვრების მასწავლებლად არასდროს გაგვიხდია, ვდგავართ და ვერ გაგვირკვევია, ვინ არის მტერი და ვინ მოყვარე. ქართველები „მძლეთა“ მძლავრობის მაცურებლები ვიყავით და ასეთებად ვრჩე-

ბით. ნაციონალებმა ახალი კუთხით ააგიზგიზეს მტერ-მოყვარეთა გარჩევის ხანძარი და ქართველებს არნახული განსაცდელი დაატეხეს თავს. ევროპეიზაცია-მოდერნიზაციის სიყალბით ერს შუა საუკუნეების განუკითხაობა დაუკანონეს, ოღონდ არ მიუთითეს — რა ცოდვის გამო. ხმალამოწვდილი ბოროტება თრგუნავდა და თელავდა ათწლეულების ნაღვაწსა და ნაოფლარს.

„შედრეკილ-შეშინებულები“ „ნაზრახ“ სიცოცხლეს აფარებდნენ ეროვნული იდეებით დამძიმებულ „თავებს“ და გადამრჩენის მანტიით იმოსებოდნენ. „შედრეკილ-შეშინებულებში“ ნაგულისხმებ პერსონებს თითი არ გაუნძრევიათ ეროვნული და ადამიანური ვალის მოსახდელად. დუმდნენ, მაგრამ ავიწყდებოდათ, დუმილი თანხმობის ნიშანი რომ არის. ნუთუ არ გვეყოფა უძმომესი გამოცდა, როცა ხელში ანთებული სანთლებით ქარ-ბორბალას ვებრძოდით. ვიგერიებდით ეშმაკის ნაშიერთა სიბილწეს და ავაზაკობას, წაქეზებულს „მძლეთა“ მძლავრობით. გათელილი სიწმინდეები შველას ითხოვენ. შველა სჭირდება ეროვნულ სულს.

მსოფლიოში დღემდე არსებულ რეჟიმებს, არცერთ ქვეყანაში ასაკი დანაშაულად არ გამოუცხადებიათ. ეს ზნეობრივი სიმახინჯე და ღმრთის გმობა მხოლოდ საქართველოში „გააჟღერეს“ სიბნელის მთესველმა, ევროპულ „განათლებას“ დაუფლებულმა „უსწავლელმა სწავლულებმა“. „სხვისი თავით მოარულნი“, ყიჟინით იკლებდნენ ცას და მიწას, რომ მამულს ეღირსა არნახული ბედნიერება, ხელისუფლებაში მოვიდნენ „ვუნდერკინდები“ (ადამიანური მორალისა და ზნეობისაგან განძარცული ეს არსებები ბოლომდე ვუნდერკინდებად დარჩებიან). ყოველივე არსებული ხელის ერთი მოსმით გამოაცხადეს დრომოჭმულად. ამ „მოდერნიზატორული“ ნაბიჯით ახალი საქართველოს „შშენებლებმა“ ასიამოვნეს „მძლე“ ჭკუის მასწავლებლებს, მაგრამ თავიანთი უჭკუობაც გაბედულად დაადასტურეს. ათი წელი გაგრძელდა ფსევდოპატრიოტიზმს შეფარებულ უზნეოთა ზეიმი).

სისხლის წვიმებისა და დაჩოქების დროს, დამპყრობელს ვინც სურდა, იმას მოსავდა დიდების მანტიით და გვინიშნავდა გამგებლად თუ მეფედ. სამი ათასი წელია წვალებით მიყვავებით ისტორიის მკაცრ მდინარებას. სოლიდური ასაკის მიუხედავად, ხშირად გვიჭირდა გზის გაგება, მაგრამ ისეთი უფსკრულის წინაშე, როგორშიც ბოლო ათი წლის განმავლობაში გვიპირებდნენ საბოლოოდ გადაჩეხას, ქართველები იშვიათად მდგარან. სტრატეგიული პარტნიორობის ტალღის აზვირთებამ ჩვენი მიწა ყმადნაფიცობის ბორკილებში

ჩაჭედა და დღე დამეს გაუთანაბრა. ნაადრევად „დაბრძენებულმა მზეჭაბუკებმა“ ოსმალთა-ყიზილბაშობასაც გაუსწრეს და მრავალ უბედურება გამოვლილ მამულს შავი ჭირის ეპიდემიად მოედევნენ. დათარეშობდა ნაციონალურ მოსასხამში გამოკვართული ბოროტება. წარსულში მტერი გვესხმოდა მტრის სახით და, როგორც შეგვეძლო, ვუმკლავდებოდით. „შავი ჭირი“ შემოიჭრა სიკეთის მთესველის ნიღბით და ომი გამოგვიცხადა.

იარაღად იყენებდა ჩვენსავე სისხლსა და ხორცს (ნასუფრალით გათავხედებულებს). „მესიის“ ოქროპირობამ საქართველო უკიდევანო უდაბნოს შუაგულში მოაქცია და გარშემო ქვიშის გაუვალი კედელი შემოავლო. მხოლოდ მატლებსა და ქვემძვრომებს შესწევთ უნარი, გადალახონ ეს კედელი. ყველა შარახვეტია და უწიგნური თავს ჭკვიანად და განათლებულად ასაღებს და ჭკვიანს ჭკუას არიგებს. ამ ეროვნული უბედურებით, თანდაყოლილი ენერგია იწურება და კნინდება. ამავე დროს, მარად არჩვენების მოძლოდინე „ბედნიერი ერის“ შვილებად ვრჩებით. წვრილფეხა „სიბრძნის“ მფრქვეველები მრისხანე სახეებით ემუქრებიან ღირსებაშელახულ და დამცირებულ ადამიანებს, რომელთა გამოფხიზლებასაც საშველი არ ადგება. ამაყად დააბიჯებს მთავარი მტერი — ყველაფრისმცოდნეობის ამბიცია, უცხო ძალის მოშინდევლი და გზის მაჩვენებელი. უცხო ძალა (იგივე სტრატეგიული პარტნიორი) დახატულია მხსნელად და სიბნელის გამნათებელ ვარსკვლავად.

დღევანდელი საქართველო ბევრით განსხვავდება სტრაბონის „გეოგრაფიაში“ დახატული კოლხეთის სტატუსისაგან? ნუთუ არ ეყოფა ჩვენს მიწას გადატანილი ძნელბედობის ნიაღვრები? სტრაბონს ზედმეტი არაფერი დაუწერია, რაც ხდებოდა სინამდვილეში, ის აღნუსხა. ანალოგიური რეალიები, ოღონდ გოდების ხმაზე, ხაზგასმულია ჩვენი ერის უპირველეს წიგნში, „ქართლის ცხოვრებაში“. მტერი რჩება მტრად, მაგრამ მტერზე უარესია შინაურთა მტრადქცევა (ვინც არიან, ყველას კარგად მოეხსენება). მათი „პატრიოტობით“, ჩვენს ბედს დღესაც „მძლენი“ წარმართავენ. რომელთაც ადამიანი (ქართველი) საერთოდ არ აინტერესებთ. მათ მიერ დანიშნული თანამედროვე მოაფერნეოლთაკეები ისევე ერთგულად ასრულებენ „მძლეთა“ ნებას, როგორც მითრიდატე ევპატორის „მეგობარი“ გამგებლები. ერი მყარად ინარჩუნებს ყმადნაფიცის სახეს, შემკულს ცრუმესიის ენაშხობით.

სტრაბონის „გეოგრაფიაში“ დაცული ფრაგმენტი ყოველგვარი გადაჭარბების გარეშე გვაუწყებს იმ ტრაგიკულ ბედზე, რომელშიც

ჩვენი მამული იმყოფებოდა ორი ათას წელზე მეტი ხნის წინათ. ვინც ვერ ხედავს განსხვავებას დღევანდელსა და სტრაბონის დროინდელ საქართველოს შორის, მისთვის მამული ისეთია, როგორსაც გვიხატავენ ჩვენი „მხეჭაბუკები“ (სტრატეგიული პარტნიორობის დასტურით. მითრიდატე ევპატორსაც კოლხეთი სტრატეგიული თვალსაზრისით აინტერესებდა). დამოუკიდებლობა და თავისუფლება ერთეულთა ნებ-იერი ცხოვრებისათვის არ არის მოგონილი. საქართველო ცრუპატრიოტიზმის ნისლია გახვეული და ამ ნისლის გამფანტავი ნიავეიც კი არ ქრის. „მესიები“ ხმის ჩახლენამდე რომ ქადაგებდნენ დამოუკიდებლობათვისუფლებების აღთქმულ სივრცეში შეღწევას და ნანატრი დღეების დადგომას, სად გაფრინდნენ? გონიერთათვის თავიდანვე ნათელი იყო, რომ საკუთარი სიბარიტული ყოფით გალალბებულნი, ქედმოდრეკილ ხალხსაც თავიანთი სიცრუის მხარდამჭერად გულისხმობდნენ. მშობლიურ მიწას მტრად მოკიდებულნი, სიცრუის ქარბუქით უხმობდნენ თვალ-ყურს მოხუცსა და ახალგაზრდას. უბედურება დაიწყო მაშინ, როცა ერმა ბრმად ირწმუნა ურწმუნოთა თავბრუდამხვევი სიტყვებით თამაში და ათი წელი ტანჯვა-წამებით ატარა ყმადნაფიცობისა და უსამართლობის უღელი. თავისუფლება არის ის, რომელსაც მორიდებით ნატრობდა ილია ჭავჭავაძის ლეგენდარული პერსონაჟი ლელთ ღუნია (ვინმე ამჩნევს განსხვავებას?). დასაბამიდან მოყოლებული, ქართველები ნატვრით სულდგმულობდნენ და ეს სანუკვარი მირაჟი დღესაც მიუწვდომელ ცისარტყელად ციმციმებს ჰორიზონტის დასასრულს.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. პლუტარქე, რჩეული ბიოგრაფიები, 1975.
2. თ. ყაუხჩიშვილი, სტრაბონის გეოგრაფია. ცნობები საქართველოს შესახებ, 1957.
3. ს. ყაუხჩიშვილი, ბერძნული ლიტერატურის ისტორია, ტ. II, 1949.
4. Страбон. География. М., 1964.
5. Аппиан. Римские войны. Санкт-Петербург, 1994.
6. Плутарх. Сравнительные жизнеописания, т. II. М., 1963.
7. Хенниг Р. Неведомые земли. Т. I, М., 1961.
8. Томсон Дж. История древней географии. М., 1953.
9. Моммзен. История Рима. Т. V. М., 1949.
10. История греческой литературы. Т. III, М., 1960.
11. Блавадский В. Д. Природа и античное общество. М., 1976.